

Самгородського району Білоус був притягнений до кримінальної відповідальності за те, що «свідомо зтягував обмолот і здачу хліба державі...». Що розумілось під «зтягуванням» – документ не пояснює. У Тиврівському районі, в с. Дзвониha, з вини двох бригадирів «не були накриті дві скирти пшениці в кількості 56 коп., які намокли і згнили». А в с. Скоморошки Плисківського району з вини голови колгоспу та голови сільської ради на площі 20 га не була зібрана пшениця й на 2-х га – овес, які згнили на полі. Крім того, невиконання плану хлібоздачі державі вони пояснювали відсутністю хліба, «в той час як при перевірці в колгоспній коморі було виявлено схованим від обліку 80 цнт товарного зерна» [2, арк 137–138]. Звісно, що всі «злочинці» були притягнуті до кримінальної відповідальності.

Отже, 1947 рік ще раз продемонстрував неефективність колгоспної системи господарювання, кріпосницької за своїм змістом і вкрай ворожой селянам. Безправність останніх, існування на межі фізичного виживання змушували їх вдаватися до крадіжок, що, в свою чергу, викликало посилення репресій з боку комуністичного режиму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовий В. В. Проблеми правової охорони колгоспної власності в УРСР. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_2/5.pdf; <http://radnuk.info/pidrychnuku/ictoriua-prava/49-ivanov2/1114-133---.html>
2. Державний архів Вінницької області (ДАВіО). Ф. П-136, оп. 13, спр. 131, 155 арк.

Анатолій Войнаровський, Наталка Жмуд

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 1950 РІК

Анотація. Завершальний етап сталінізму на теренах Вінниччини потребує належного дослідження. Злочинна сутність комуністичного тоталітаризму має бути усвідомленою через опрацювання масиву архівних документів. Зокрема, належного висвітлення вимагає так звана повоєнна відбудова краю, адже важливим є розкриття сутності цих явищ і процесів, це відбудова чи пролонгація позрабування сталінською командно-адміністративною системою українського народу. Автори здійснюють спробу порівняти становище Вінницької області у завершальний етап Другої світової війни та через чотири роки по її завершенню. Упорядкований паспорт Вінницької області станом на 1950 р. був документом для внутрішнього користування і на основі попередніх досліджень постає можливість для проведення компаративістики.

Ключові слова: Вінницька область, соціально-економічний розвиток, повоєнний період, сталінський тоталітаризм,

статистика, демографічна характеристика, колгоспи, радгоспи, соціальна структура.

Anatolii Voynarovskiy, Natalka Zhmud

CHARACTERISTICS OF THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE VINNYTSKA REGION AS OF 1950

Abstract. *The final stage of Stalinism in the Vinnytsia region requires proper research. The criminal essence of communist totalitarianism can be realized through the processing of a mass of archival documents. In particular, the so-called post-war reconstruction of the region requires proper coverage, because it is important to reveal the essence of these phenomena and processes, this is the reconstruction or prolongation of the robbery of the Ukrainian people by the Stalinist command-administrative system. The authors make an attempt based on a comparative analysis of the situation in the Vinnytsia region in the final stage of World War II and four years after its end. The standardized passport of the Vinnytsia region as of 1950 was a document for internal use and based on previous research, an opportunity arises for comparative studies.*

Keywords: *Vinnytsia region, socio-economic development, post-war period, Stalinist totalitarianism, statistics, demographic characteristics, collective farms, state farms, social structure.*

Одним з недостатньо досліджених в історії краю є період повоєнної історії Вінниччини, зокрема особливості соціально-економічного розвитку краю. В історіографії даний аспект висвітлений формально та з позиції класичних панегіриків по відношенню до комуністичної влади в «Історії міст та сіл УРСР. Вінницька область» [1]. Одними з перших досліджень аспектів повоєнного життя краю та повсякдення колгоспного селянства є дослідження О. Мельничука та Т. Мельничук на прикладі матеріалів колгоспу «Червоний промінь» села Мельниківці [2]. Окреслений історичний відрізок більшою мірою висвітлений у питаннях історії повсякдення краю у праці О. Коляструк, яка розкриває практики виживання мешканців Вінниччини у суворі повоєнні роки [3]. Специфіку сільського господарства області в умовах 1945 року характеризують у своїй праці П. Кравченко та О. Мельничук [3]. Особливості господарського життя та соціальну структуру у завершальний період Другої світової війни та повоєнний час аналізують А. Войнаровський та Н. Жмуд [5]. Джерельною базою для підготовки дослідження слугували матеріали звіту статистичного бюро Вінницької області для Вінницького обкому КП(б)У. Підготовлений документ був позначений грифом «таємно» та призначався для внутрішнього використання партійними функціонерами.

Мета статті – на основі введення до наукового вперше використаних архівних матеріалів ДАВіО простежити головні тенденції та проаналізувати характерні риси соціально-економічного життя Вінниччини через п'ятиріччя вигнання нацистських окупантів.

В матеріалах для внутрішнього користування обласного партійного керівництва вказувались загальні характеристики, котрі були необхідними для номенклатури. Зокрема, дата створення Вінницької області 27 лютого 1932 р., територія в 27 501 квадратних км., та відстані до столиці СРСР Москви 1 078 км та столиці УРСР Києва 222 км. На теренах області налічувалося 7 міст, 2 з яких обласного підпорядкування, селищ міського типу 16, сільських районів – 44, та сільських рад 1 160. Усього населення області становило 2 012 452 особи, з них міського – 229 988 осіб, щільність населення на 1 кв. км – 73,2 особи [6, Арк.3].

Якщо порівнювати з даними 1944 р., у який населення Вінницької області становило 1 711 564 осіб, то воно зростає за 5 років по окупації більше ніж на 301 тисячу, збільшується і кількість сільських рад на 32 (1 192) [5, с. 8].

Відповідно вкажемо і динаміку показників господарської діяльності, для зручності через навіскісну риску цифра буде вказана за 1950 р./друга – за 1944 р. Всього господарств (дворів) – 546 441/485 132 колгоспних дворів, колгоспних – 472 073, радгоспів – 44/43, колгоспів – 1 939/1 936, МТС – 84/84, МТМ – 6 (Гайсин, Козятин, Липовець, Могилів-Подільський, Томашпіль, Хмільник)/6; кількість селекційних станцій з 1944 р. по 1950 р. не змінилась – 4 (Бар, Іллінці, Калинівка, Копайгород). За паспортом 1944 р. кількість техніки не вказувалась, натомість станом на 1950 р. зазначалися наступні показники: тракторів – 5 785, (тракторів у МТС – 5 296), комбайнів – 510, (комбайнів у МТС – 424), вантажних автомобілів – 9 137 (в МТС – 629, в колгоспах – 2 447) [6, Арк. 5; 5, с. 8–9].

В офіційних звітах вказувалось, що завдяки партійному керівництву наприкінці 1944 р. відновили роботу 30 цукрових заводів, 2 м'ясокомбінати, 7 консервних заводів, 16 електростанцій, 15 спиртових заводів. Згідно статистики по Вінницькій області на завершення 1944 р. діяло 407 підприємств, на яких працювало 12 076 робітників (за улюбленим підрахунком радянських марксистів – в середньому 30 осіб на підприємство), 40 електростанцій – 319 працюючих, 8 торф'яних родовищ – 188 робітників, 14 підприємств лісової галузі – 968 працівників [5, с. 9].

Число підприємств Вінницької області станом на 1.01.1950 р. становило 7 963, кількість робітників становила 58 958 осіб, валовий продукт обраховувався у 2 516 592 руб. В області працював 41 цукровий завод, 17 спиртзаводів, 5 пивзаводів, 32 маслозаводи та 7 плодоовочевих комбінатів. Фактично не змінилася кількість підприємств та працюючих в енергетичній та лісових галузях [6, Арк. 5].

Таким чином, можна відстежити динаміку значного збільшення кількості населення, зростання кількості підприємств у першу чергу харчової промисловості – цукрові заводи, спиртзаводи, підприємства м'ясо-молочної галузі, плодоовочеві комбінати. Певною мірою зростає кількість технічного парку: трактори, автомобілі, комбайни, вантажні автомобілі. У порівнянні із періодом завершення війни, коли фактично всю техніку було застосовано для військових потреб, зріст здається досить суттєвим, адже у 1944 р. у колгоспах техніка була відсутня.

Якщо порахувати, то на один колгосп мало припадати менше 3 тракторів, один комбайн – на 4 колгоспи, та менше 5 вантажівок. Крім того, варто врахувати, що більшість техніки знаходилася у МТС, а це ускладнювало її безпосереднє використання. Якщо до цього додати ступінь зношеності, то приходимо до висновку, що у сільському господарстві панувала ручна праця.

Вінницька область залишалася аграрно-сировинним придатком в економіці СРСР, кошти на модернізацію сільського господарства не виділялися. Окрім того зауважимо, що і звіт містив в окремих випадках не достатньо точну інформацію (так, в одному випадку кількість сільських рад вказана 1 192, в іншому – 1 188).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. / голов. редкол.: Тронько П. Т. (голова) [та ін.]. Київ : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР Вінницька область / ред. кол. тома: Олійник А. Ф. (голова) [та ін.]. 1972. 777 с. : іл.
2. Мельничук, О. & Мельничук Т. Повсякденне життя колгоспного селянства Поділля у повоєнний період (1944–1953) (на матеріалах колгоспу «Червоний промінь» с. Мельниківці). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 32. Збірник наукових праць / За заг. ред. О. А. Мельничука. Вінниця: ВДПУ, 2020. С. 52–63. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2020-32-52-63>
3. Коляструк, О. А. Повсякденне життя українського суспільства у перші повоєнні роки (1944-1947). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 20. 2012. 131–136.
4. Павло Кравченко, Олег Мельничук. Сільське господарство Вінниччини у 1945 р.: характерні риси, тенденції розвитку. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 45. Збірник наукових праць / За заг. ред. О. А. Мельничука. Вінниця: ВДПУ, 2023. С. 112–119. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-45-112-119>
5. Войнаровський Анатолій, Жмуд Наталка. Вінниччина завершального періоду другої світової війни 1944–1945 рр.: соціально-господарське становище. Історія & Археологія.

- Спецвипуск. 1944 рік: європейський та український вимір подій. 2024. 80 с. С.7–15. <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-1>
6. Державний архів Вінницької області. Ф. П136. Оп. 30. спр.186 а. 22 арк.